

**Виховання майбутніх педагогів у вищому педагогічному навчальному закладі
(1920-1991 рр.) як предмет історико-педагогічного дослідження**

У представленому матеріалі проведений історіографічний огляд наукової літератури проблеми виховання особистості студента у вищих педагогічних закладах України ХХ століття. В статті проаналізовано період 20-ті рр. – 90-ті рр. ХХ століття в історії вітчизняної вищої педагогічної школи в контексті з розвитком системи освіти, формуванням радянської системи виховної роботи як цілісного педагогічного явища. Закцентовано увагу на тому, що виховний процес у ВНЗ є складовою розвитку вищої освіти, а виховання особистості майбутнього педагога у вищих педагогічних навчальних закладах України у 20-ті рр. – 90-ті рр. ХХ століття може бути конкретним предметом історико-педагогічного дослідження, зі своєю специфікою: особливостями, власні аспектами та етапи розвитку. Висвітлено погляди авторів, які торкалися окремих аспектів означеної проблеми.

Ключові слова: *майбутні педагоги, студенти, вищий педагогічний навчальний заклад, система педагогічної освіти, історичні підходи.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... За час незалежності України серед наукової та педагогічної громадськості значно зріс інтерес до історико-педагогічних проблем. Це пояснюється насамперед переглядом або ж новим розкриттям традиційної проблематики, відкриттям можливості об'єктивного, не заангажованого висвітлення явищ, подій та фактів, особливо тих, які не могли з ідеологічних причин стати предметом дослідження у попередні роки або висвітлювались тенденційно. Останніми роками історія педагогіки набуває нового статусу: стає інноваційною з огляду на сучасні тенденції розвитку педагогічної теорії, більш вагомую у процесі формування мислення майбутніх поколінь учителів.

Історичний підхід дає змогу глибше зрозуміти закономірності поступу того чи іншого явища, його стану і напрямів дальшого вдосконалення. Тому, для більш чіткого розуміння і вирішення багатьох сучасних проблем виховання майбутніх учителів великого значення набуває вивчення, теоретичний аналіз і творче використання досвіду, набутого за весь період функціонування та розвитку системи вищої педагогічної освіти. Оскільки вища педагогічна школа України пройшла в своєму розвитку ті самі етапи, що й вища школа в цілому, важливо розглядати проблему на фоні розвитку вищої освіти, з одного боку, і на тлі загальноосвітньої школи, в тісному зв'язку з політикою, економікою і культурою країни, – з другого. Дослідження виховання майбутніх педагогів дасть змогу з'ясувати загальні тенденції названого процесу, що мали місце в країні, а також врахувати його специфічно-регіональні і конкретно-історичні умови, щоб, враховуючи їх у майбутньому, можна було б точніше прогнозувати її розвиток.

Аналіз досліджень і публікацій... Вивчення закономірностей розвитку системи виховання майбутніх вчителів у вищій школі, основних рис, що характеризують етапи її функціонування як цілісного феномена із співвідношенням різних напрямів у теорії та практиці, взаємозв'язками з іншими елементами вищої освіти, форм організації виховної роботи та зміни цих форм, відкриває можливості для плідного використання всього нагромадженого знання, для визначення перспектив нових досліджень, для формування історико-педагогічного світогляду та відповідної наукової культури фахівців. Пізнаючи минуле, сучасність та майбутнє одного з важливих напрямів діяльності вищої школи, тенденції та закономірності його розвитку, історія цього явища надає можливість впливати на хід і напрями його сучасного розвитку.

Науковцями здійснено низку досліджень, у яких розглядалися сучасні концепції виховання, різні аспекти виховного процесу у вищих закладах освіти.

Теоретико-методологічні та практичні питання організації виховання студентської молоді розглядаються у дослідженнях В.Астахової, Л.Белової, П.Бабочкина, І.Беха, А.Бойко, О.Вишневського, І.Ільїнського, І.Зимньої, І.Зязюна, В.Лісовського, Т.Осипової, Л.Пелех, Р.Піонової, В.Сітарова, Г.Троцько, Л.Шумської, Ю.Фокіна та ін.

Теоретико-методичні аспекти організації педагогічного процесу у вищих педагогічних навчальних закладах розглядаються в роботах Л.Бурлачука, В.Галузинського, О.Глузмана, Г.Костюка, А.Лігоцького, О.Киричука, Ю.Кулюткіна, Є.Суркова та ін.

Окремі історико-педагогічні аспекти проблеми підготовки учителів у вищій школі, у тому числі й виховання студентської молоді, знайшли висвітлення у дисертаціях В.Владимирової,

Н.Дем'яненко, К.Каліної, В.Курила, С.Литвиненко, В.Лугового, В.Майбороди, С.Мельничука, С.Нікітчиної, І.Пелячика, Л.Прокопів та ін.

Формулювання цілей статті... Отже, наріла потреба проаналізувати, систематизувати й узагальнити явища і процеси, пов'язані з розвитком виховання студентів у межах вищої педагогічної освіти та визначити можливості застосування досвіду, накопиченого вітчизняною педагогічною освітою, в сучасній вищій школі України на новому етапі її діяльності.

Виклад основного матеріалу... Сучасні процеси державотворення та національного відродження в Україні, інтеграція нашої держави до європейського та світового співтовариства потребують посилення уваги суспільства до виховання молоді, зокрема студентської. На виховний процес у вищих навчальних закладах покладаються важливі завдання, пов'язані зі створенням умов для успішної соціалізації та самореалізації особистості в інформаційному суспільстві, формування особистісних якостей, набуття молоддю важливих життєвих орієнтирів та компетентностей.

У контексті цих завдань необхідним є застосування у виховній практиці ВНЗ України найкращих досягнень теорії і методики виховної роботи, використання всього нагромадженого нею у процесі розвитку освітнього потенціалу. Звернення до досвіду виховання у вітчизняній вищій школі попередніх років сьогодні є особливо важливим, оскільки сучасне оновлення виховного процесу як частини вищої педагогічної освіти потребує дослідження її розвитку як цілісного явища і формування всіх її компонентів та чинників, що обумовлювали ці процеси. Тільки системний аналіз розвитку виховного процесу у педагогічному ВНЗ, може дати можливість виділити ті його елементи, які доцільно застосовувати в сучасних умовах, побачити можливі шляхи запровадження цього досвіду в сучасну практику навчання виховання майбутніх вчителів. Переосмислення з позицій сьогодення феномена розвитку виховного процесу у педагогічних ВНЗ у 20-ті рр. – 80-ті рр. ХХ століття сприятиме не тільки заповненню певної інформаційної порожнечі, а й розробці новітніх моделей і технологій виховання студентської молоді. Крім того, таке дослідження є важливим з точки зору поступового відтворення цілісної картини вітчизняного історико-педагогічного процесу.

Період 20-ті рр. – 80-ті рр. ХХ століття в історії вітчизняної вищої педагогічної школи пов'язаний зі жвавим розвитком системи освіти, формуванням радянської системи виховної роботи як цілісного явища, започаткуванням сталого змісту виховання, формуванням певної системи методів і засобів виховання, розвитком вітчизняної теорії виховання. Однак до останнього часу він залишається відносно малодослідженим в історико-педагогічній науці України. Зокрема за радянських часів, у зв'язку з ідеологічними перешкодами, цей феномен майже не вивчався, оскільки вважалось, що осмислення тогочасного методичного досвіду є недоцільним у контексті сталої побудови радянської вищої освіти. Проте зрозуміло, що поступальний розвиток національної системи вищої педагогічної освіти сьогодні вже неможливий без свідомого ставлення до традицій українського виховання. Зокрема майбутніх вчителів.

Виходячи з того, що виховний процес у ВНЗ є складовою розвитку вищої освіти, то виховання особистості майбутнього педагога у вищих педагогічних навчальних закладах України у 20-ті рр. – 90-ті рр. ХХ століття можуть бути конкретним предметом історико-педагогічного дослідження, який мають свою специфіку. Доцільно вивчати виховання особистості майбутнього педагога у вищих педагогічних навчальних закладах як історико-педагогічне явище, якому властиві свої особливості, власні аспекти та етапи розвитку.

Ця специфіка тією або іншою мірою була відбита в історико-педагогічних працях різних періодів.

Гене́за проблеми виховання особистості студента у вищих педагогічних закладах України цього часу ще не була предметом спеціального наукового дослідження. Але є досить чисельна література, в якій автори торкалися окремих аспектів означеної проблеми. Зважаючи на доволі велику кількість робіт, в яких з тією чи іншою мірою повноти досліджується проблема становлення процесу виховання особистості студента у вищих педагогічних закладах та на великий за хронологічними межами відрізок, доцільним буде, на нашу думку, здійснити їх аналіз у хронологічній послідовності виходу в світ тих чи інших праць.

Становлення вищої школи в Україні було предметом дослідження ще у 20-ті роки. У статті відомого діяча того часу Я.Ряшпо «Отражение борьбы классов в высшей школе Украины за годы революции» (1924) [36, с.1–8], та у праці «Реформа высшей школы на Украине в годы революции» (1925)[37, с.181] він охарактеризував процес перебудови вищої школи та зміни у змісті вищої освіти за часів радянської влади. Зокрема він писав про важливість здійснення виховання нової людини під час навчання у вищій школі. Позитивом Я.Ряшпо вважав запровадження у навчальному році так званого «провірочного триместру», під час якого в практиці в школі з'ясувалось, чи мають студенти нахил до педагогічної діяльності, чи варто їм продовжувати навчання.

Досить інформативною є стаття Я.Столярова «Про організацію вищої школи. (Американізація або германізація)» (1924) [47, с.134], в якій аналізувався зміст підготовки спеціалістів з вищою освітою в перші роки радянської влади і позитивно оцінювався досвід американських ВНЗ.

Загальну характеристику рівня розвитку студентів педагогічних закладів подано у статті І.Ромера «Наші педтехнікуми» (1926). У статті А.Феокистова подавався аналіз типів закладів недосвіти та їхніх навчальних планів (1930). Вперше загальний аналіз діяльності навчальних закладів педагогічного спрямування у перші роки існування радянської влади було здійснено у праці М.Зотіна «Педагогічна освіта на Україні» (1926) [16, с.214], причому автор охарактеризував якісний склад студентів, зауваживши, що більшість з них не хотіла вчитися у педвузі, але змушена була це робити за примусом партії, що, відповідно, позначалося на результатах навчання.

Проблеми становлення радянської вищої школи аналізував і тогочасний нарком освіти України М.Скрипник у брошурі «Лінії освітньої роботи у справі будовання соціалізму» (1927), обґрунтовуючи необхідність реформування всієї системи освіти в Радянській Україні [39, с.35].

У 1929 р. в Харкові вийшла збірка статей за редакцією А.Зільберштейна та В.Ястржембовського «Система народної освіти», в якій висвітлювався процес становлення системи освіти УСРР і РРФСР, в тому числі й вищої, за одинадцять років. Своєрідний підсумок формування вищої освіти в радянській Україні за перші десять років здійснив В.Мускін у брошурі «Вивершимо реконструкцію вищої і середньої школи» (1931).

У 30-ті – 50-ті роки ХХ століття за часів формуванням тоталітарного режиму в державі на зміст праць в галузі педагогіки вищої школи вплинули такі чинники, як втручання партійної номенклатури, державної цензури, нав'язування дослідникам узаконених принципів партійності ідейності та класовості. Наприклад, О.Дзевєрін у брошурі «Шляхи радянської школи за заповідями В.І.Леніна» (1932) аналізував становлення радянської системи освіти у контексті ідей В.Леніна [15, с.47]. Здобутки радянської системи педагогічної освіти висвітлювалися у тенденційній статті І.Хлівного «Педагогічна освіта за 15 років» (1932) [48, с.53–71].

Абсолютно інший підхід відображала фундаментальна праця історика з діаспори С.Сірополка «Історія освіти на Україні» (1937) [48, с.53–71], в якій автор оцінював становлення радянської системи освіти із зовсім інших позицій. Незважаючи на суб'єктивізм, зазначена праця містить цікавий для нас фактологічний матеріал. Так, стосовно теми нашого дослідження особливо цінними є розділи «Вищі школи» та «Педагогічна освіта й учительство», де С.Сірополко здійснив детальну аналітичну оцінку системи вищої школи, в тому числі й педагогічної.

У післявоєнний період праць узагальнюючого характеру стосовно освітньої політики у вищій школі було небагато і вони також носили тенденційний характер. Типовими у цьому контексті були праці С.Бухала «Освіта на радянській Україні» (1945), М.Гриценка «Розвиток народної освіти на Україні за роки радянської влади» (1948), а також стаття С.Чавдарова «Тридцять років радянської школи в УРСР» (1949), в яких з ідеологічних позицій оцінювались досягнення радянської влади у галузі освіти [51, с.53–62]. У цих працях діяльність вищих навчальних закладів оцінювалась як низка перемог над старою школою, невпинне зростання без аналізу реального стану і проблем.

Практично всі праці цього періоду стосовно освіти й виховання були заідеологізовані і тенденційні, носили характер лозунгів і пропаганди, вихваляли політику Й.Сталіна. Яскравим прикладом можуть слугувати праці Г.Пінчука «Сталінське піклування про народну освіту» (1950) [33, с.5–9], О.Філіпова «35 років розвитку радянської школи на Україні» (1952) [46, с.18–31]. І хоча охарактеризовані вище праці носили суб'єктивний характер, вони все ж є частиною історіографії української освіти й виховання і варті на певну увагу.

У другій половині 50-х – 90-ті роках ХХ століття, коли відбувається зміна політичної ситуації в країні, це, відповідно, впливає й на зміст наукових праць з досліджуваної проблеми. Хоча переважна більшість праць, як і раніше, висвітлювала розвиток освіти й виховання як процес безперервних досягнень під керівництвом КПРС, не виходила за межі партійних доктрин, була позбавлена критичності та об'єктивності (як, наприклад, стаття М.Лескевича «Становлення радянської вищої педагогічної школи на Україні» (1958) [25; 26]), все ж уваги заслуговують узагальнюючі праці, серед яких виділяються монографії В.Пітова «Высшая школа Украинской ССР в период перестройки» (1962), М.Лескевича «Розвиток вищої педагогічної школи в Українській РСР за 1917–1967» (1967) [25; 26], колективні монографії «Народна освіта і педагогічна наука в Українській РСР 1917–1967» (1967) та «Вища школа УРСР за 50 років» (1967), монографія М.Ніжинського «Школа, учитель, педагогіка. Історичний нарис» (1978) [32], які започаткували системне вивчення історії становлення вітчизняної школи, зокрема й вищої, в педагогічній історіографії.

У цей період було здійснено окремі дисертаційні дослідження з проблеми становлення вищої педагогічної освіти в Україні: М.Лескевича (1963), В.Ставицького (1971), але систематичного й ґрунтовного вивчення досліджуваної проблеми не спостерігалось [25; 26].

У 90-ті роки ХХ століття почали з'являтися дисертаційні дослідження, присвячені генезі вищої педагогічної освіти в Україні, серед них дослідження Л.Юрченка «Развитие педагогики высшей школы в Харьковском университете (1805-1861 гг.)» (1981), де автор робив узагальнення на основі аналізу розвитку окремого навчального закладу. Деякі напрями навчально-виховного процесу у вузі розглядала В.А.Лісовська у дослідженні «Формирование творческого потенциала личности воспитателя в пед. вузе» (1984). Н.Д.Хмель у дисертації «Теоретические основы профессиональной подготовки учителя» (1986) окремим розділом висвітлював розвиток змісту вищої педагогічної освіти в радянській вищій школі [50, с.375]. Деякі історико-педагогічні питання розкрито і у дослідженні І.Г.Татур «Становление педагогического мастерства будущего учителя в процессе развития его рефлексивной позиции» (1989) [43, с.151]. Однак, ці дослідження, позитивно оцінюючи розвиток освіти в Україні, практично не містили наукового аналізу процесу виховання студентів у радянській вищій школі.

Питання історії становлення вищої педагогічної освіти, загальної організації навчально-виховного процесу у педвузах висвітлювалися у 70-80-ті роки в окремих посібниках та статтях. Так, цікавий фактологічний матеріал містять праці В.Струбицького і О.Бондаря (1987), Л.Кондрашової (1987, 1988), статті Л.Белецької, Н.Дічек (1988) [3; 40].

На початку 90-х років ХХ століття українськими вченими здійснено ряд дисертаційних досліджень з проблеми. Серед них слід відмітити роботи Н.Дем'янко та Л.Нечепоренко (1991) [3; 40].

З проголошенням незалежності України в 1991 році у розвитку історіографії проблеми розпочався новий період, пов'язаний із гласністю та утвердженням плюралізму думок. Праці багатьох науковців стали базуватися на цивілізаційному підході до аналізу історичних фактів та подій. З проголошенням незалежності України розширився доступ до архівних джерел, з'явилися наукові праці з альтернативними оцінками української історії. У 90-х роках ХХ століття з'явилася значна кількість праць, в яких з об'єктивних позицій аналізувався розвиток вищої педагогічної освіти в Україні.

У контексті проблеми нашого дослідження слід відзначити праці В.А.Семиченко «Концепция целостности и ее реализация в профессиональной подготовке будущих учителей: психолого-педагогический аспект» (1992) [42, с.46], В.К.Майбороди «Становлення і розвиток національної вищої педагогічної освіти в Україні (1917-1992 рр.)» (1993) [27, с.58]. Зокрема, у дисертаційному дослідженні В.К.Майбороди аналізуються джерела, присвячені розвитку вищої педагогічної школи в Україні, подано широку картину розвитку вищої педагогічної освіти за радянських часів, причому у новому незаангажованому висвітленні. Автор вперше звернув увагу на багато явищ радянської епохи, систему формування змісту освіти, вибір методів навчання, цільовий набір студентів в педвузи тощо.

Вагомим здобутком цього історіографічного періоду стали докторські дисертаційні роботи з означеної проблеми. Так, дослідження В.І.Лугового «Тенденції розвитку педагогічної освіти в Україні (теоретико-методичний аспект)» (1995) [22, с.440] присвячене вивченню закономірностей функціонування і розвитку педагогічної освіти як специфічної системи в Україні, зокрема і в радянські часи. О.А.Дубасенюк у роботі «Теоретичні і методичні основи виховної діяльності педагога» (1996) [10, с.453] аналізує проблеми, пов'язані з виховною діяльністю вчителя загальноосвітньої і професійної школи і розглядає досліджуваний нами період., С.В.Крисюк у дослідженні «Становлення та розвиток післядипломної освіти педагогічних кадрів в Україні (1917-1995 рр.)» (1996) вивчає процес становлення і розвитку післядипломної освіти педагогічних кадрів в Україні, А.Ф.Линенко у дисертації «Теория и практика формирования готовности студентов педагогических вузов к профессиональной деятельности» (1996) [21, с.19], зокрема, зупиняється на виховній роботі серед студентів та на готовності студентів педвузів до виховної роботи в школі в різні періоди.

Спроба системного аналізу університетської педагогічної освіти в Україні здійснена О.В.Глузманом (1997) [7, с.183]. Моделювання виховної діяльності в системі професійної підготовки студентів розглядає у своїй праці А.Капська (1998).

Дослідженню проблеми професійно-педагогічної підготовки вчителів присвячено ряд дисертацій: загальним аспектам підготовки – дослідження О.А.Лавріненко (1998), вчителів історії в Україні (1917-1991 рр.) присвячено докторські дисертації С.О.Нікітчиної (1998), Н.М.Дем'яненко (1999), вчителів початкових класів – дослідження Л.О.Хомич (1998) [7; 14; 21].

Окремі аспекти проблеми вдосконалення виховання майбутніх учителів знайшли висвітлення у дисертаціях Т.Мироненко, А.В.Ржевської, Л.О.Мацук, В.І.Владимирової, М.В.Донченко, С.А.Литвиненко, Т.А.Авксентьевої, В.О.Долженко, О.А.Севастьянкової та ін. Так, Т.Мироненко (2001) вивчала процес формування громадянської зрілості в майбутніх вчителів, А.В.Ржевська (2002) аналізувала особливості управління процесом виховання студентів вищого педагогічного

закладу освіти, умови та критерії ефективності управління вихованням, Л.О.Мацук розглядає процес підготовки майбутніх учителів початкових класів до правового виховання молодших школярів (2002) [4; 8; 44; 45; 52].

Аналізу проблеми формування правової культури вчителя в історії вищої педагогічної школи України за період з 1917 до 2002 року присвячена дисертація В.І.Владимирової (2003) [6, с.18].

Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів у позааудиторній роботі у вищих навчальних педагогічних закладах України в другій половині ХХ ст. є предметом дослідження М.В.Донченко (2004). У докторській дисертації С.А.Литвиненко «Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності» (2005) обґрунтовано сукупність педагогічних умов, що забезпечують ефективність формування готовності майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності, роль учителя початкової школи в розвитку і соціалізації дітей [21, с.19].

Наукові доробки сучасних дослідників у контексті проблеми дослідження виділяються підвищеною увагою до часткових питань виховання студентів вищих навчальних закладів. Так, Т.А.Авксентьева (2005) розглядає сутність, критерії та рівні сформованості моральної свідомості студентів вищих педагогічних навчальних закладів, В.О.Долженко (2006) розглядає теоретико-методологічні аспекти виховання духовних цінностей у студентів вищих педагогічних навчальних закладів у полікультурному просторі, О.А.Севаст'янова (2007) досліджує проблему соціалізації студентської молоді у виховному процесі вищого навчального закладу. У роботі визначено характерні риси й особливості виховного процесу в сучасному вищому навчальному закладі, розкрито особливості сучасного студентства в контексті суб'єкт-суб'єктних виховних відносин. Дисертаційне дослідження К.В.Дубич (2007) присвячене аналізу проблеми особистісно орієнтованого виховання студентів як сучасної моделі розвитку індивідуальності [1; 9; 11; 41].

Певною мірою проблеми виховання особистості студента у вищих педагогічних закладах України протягом ХХ століття торкались у своїх монографіях Н.М.Гупан (2002), І.Д.Бех (2003), Б.Л.Тевлін (2006), Г.В.Троцько, А.О.Денисенко (2007), О.Шестопалюк (2008) та ін.

Висновки... Таким чином, можемо констатувати, що інтерес до проблеми виховання особистості студента у вищих педагогічних закладах України простежується в українській педагогіці протягом всього досліджуваного періоду, однак помітно активізується за часів незалежності України. Більшість виконаних досліджень присвячені проблемі становлення вищих педагогічних закладів України, значно менше уваги приділялось питанням виховання особистості студента у цих закладах. Нарешті, у проаналізованих нами дослідженнях переважає аналіз окремих аспектів виховної роботи у сучасних вищих педагогічних закладах України, а не історико-педагогічний фокус розгляду проблеми.

Проведений історіографічний огляд дозволяє зробити висновок, що проблема виховання особистості студента у вищих педагогічних закладах України ХХ століття може бути предметом спеціального історико-педагогічного дослідження як з погляду специфіки предмета дослідження, так і недостатньої вивченості проблеми. У нинішніх умовах оновлення української вищої освіти особливо важливим є неупереджений аналіз минулого досвіду виховання особистості студента у вищих педагогічних закладах України та з'ясування його змісту, специфіки й умов реалізації. Саме цей педагогічний феномен змінювався із започаткуванням радянської системи вищої освіти, а досліджуватись почав водночас із її становленням, тому може бути розглянутий у генетичному розвитку у зв'язку з іншими компонентами процесу навчання у педагогічних навчальних закладах та цілісної системи вищої освіти періоду ХХ століття на різних його етапах.

Для вивчення історії становлення і розвитку системи виховання студентів у вищому педагогічному навчальному закладі принципове значення має наукова періодизація. Найвні в літературі варіанти періодизації розвитку системи так само, як і періодизації історії української освіти у ХХ століття, відповідають тим чи іншим історіографічним традиціям. В історико-педагогічних дослідженнях останніх років з'явилися нові орієнтири, пов'язані зі змінами, що відбуваються в українській історичній науці. У даній роботі з врахуванням цих змін зроблена спроба запропонувати періодизацію лише одного з феноменів вищої освіти України.

Як основа періодизації нами розглядаються як зміни в суспільному житті України ХХ століття, так і важливі віхи розвитку вищої педагогічної освіти, пов'язані з якісними зрушеннями у змісті та організації підготовки майбутніх вчителів. Спираючись на ці положення ми виділяємо в розвитку системи виховання студентів педагогічних ВНЗ досліджуваного періоду наступні етапи:

1-й (1920 – початок 30-х рр.) – початок формування системи виховання майбутніх вчителів в умовах складання радянської системи вищої освіти, українізації суспільства й освіти і переходу до парадигми трудової школи;

2-й (початок 1930-х – 50-ті роки) – становлення системи виховання студентської молоді в умовах командно-адміністративної системи, уніфікація змісту і технології виховання;

3-й (60-і-80-ті роки) – розвиток радянської системи виховання майбутніх вчителів у ВНЗ, теорія і практика виховного процесу на тлі наростання кризових явищ у радянській системі освіти.

Хронологічні межі етапів пов'язані із спробами здійснити ту або іншу реформу у вищій педагогічній освіті в цілому, та у виховному процесі ВНЗ зокрема. Вони цікаві не лише змінами в педагогічній думці і технології, але і тим, як, хто і в яких умовах розпочинав зміни, наскільки реалізувалася спадкоємність в загальному процесі розвитку і на окремих його етапах, яким був «інструментарій» реформ, що визначало досягнення і прорахунки масової практики навчання в післяреформені періоди. Водночас ці межі достатньо умовні і відносні. Вони лише приблизно фіксують початок або кінець тривалих часових періодів.

Зазначені вище підходи до педагогічних явищ зумовили використання в процесі дослідження історичних, логічних і структурно-системних методів в їх діалектичній єдності.

У рамках даної роботи не ставилося завдання висвітлення всього комплексу питань, пов'язаних з вихованням студентів у вищих педагогічних навчальних закладах. Так, наприклад, спеціально не розглядалися питання організації виховного процесу у навчальних закладах різного типу, питання адміністрування виховного процесу у ВНЗ у різні часи, проблеми професійної підготовки і перепідготовки викладачів до здійснення виховання студентів та ін.

Список використаних джерел та літератури:

1. Авксентьева Т. А. Формування моральної свідомості студентів вищих педагогічних навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Т. А. Авксентьева. – Тернопіль, 2005. – 20 с.
2. Бухало С. М. Освіта на радянській Україні / С. М. Бухало. – К. : українське державне видавництво, 1945.– 15 с. ; Грищенко М. М. Розвиток народної освіти на Україні за роки радянської влади / М. М. Грищенко. – К. : Радянська школа, 1948. – 76 с.
3. Белецька Л. Ф. Досвід підготовки вчительських кадрів у СРР / Л. Ф. Белецька // Радянська школа. – 1988. – № 4. – С. 93–94 ; Дічек Н. П. Трирічні педагогічні курси – нова форма підготовки вчителів у 20-ті роки на Україні / Н. П. Дічек // Педагогіка. – К. : Рад. шк., 1988. – Вип. 27. – С. 114–119.
4. Бех І. Д. Виховання особистості : у 3 кн. – Кн.1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : наук. вид. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
5. Вища школа УРСР за 50 років : у 2-х ч. – Ч. 1 (1917–1945). – К. : Вид-во КДУ, 1967. – 395 с.
6. Владимірова В. І. Педагогічні проблеми формування правової культури вчителя в історії вищої педагогічної школи України (1917-2002 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / В. І. Владимірова. – Луганськ, 2003. – 18 с.
7. Глузман А. В. Университетское педагогическое образование: опыт системного исследования / А. В. Глузман. – К. : Просвіта, 1997. – 183 с.
8. Гупан Н. М. Українська історіографія історії педагогіки / Н. М. Глушман. – К. : А.П.Н., 2002. – 224 с.
9. Довженко В. О. Виховання духовних цінностей у студентської молоді в полікультурному просторі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / В. О. Довженко. – Луганськ, 2006. – 23 с.
10. Дубасенюк О. А. Теоретичні і методичні основи виховної діяльності педагога : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / О. А. Дубасенюк. – К., 1996. – 453 с.
11. Дубич К. В. Особистісно орієнтоване виховання студентів в умовах соціокультурного середовища вищого навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / К. В. Дубич. – Луганськ, 2007. – 23 с.
12. Донченко М. В. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів у позааудиторній роботі у вищих навчальних педагогічних закладах України (друга половина ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / М. В. Донченко. – Харків, 2004. – 20 с.
13. Дем'яненко Н. Н. О педагогической подготовке учителей в истории высшей школы (1917-1933) : дисс. ... канд. пед. наук / Н. Н. Дем'яненко. – К., 1991. – 176 с. ; Нечепоренко Л. С. Педагогическая система совершенствования процесса формирования будущего учителя в университете : автореф. дис. ... д-ра пед. наук / Л. С. Нечепоренко. – Харьков, 1991. – 51 с.
14. Дем'яненко Н. М. Загальна педагогічна підготовка вчителя в історії вищої школи України (XIX – перша чверть ХХ ст.) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Н. М. Дем'яненко. – К., 1999. – 468 с.
15. Дзеверін О. Шляхи радянської школи за заповітами В. І. Леніна / О. Дзеверін. – Харків : Радянська школа, 1932. – 47 с.
16. Зотін М. Педагогічна освіта на Україні / М. Зотін. – Харків : Держ. Вид-во України, 1926. – 214 с.
17. Зільберштейн А. Система народної освіти. Збірка / Зільберштейн А., Ястржембовський В. – Харів, 1929. – 318 с.
18. Кондрашова Л. В. Морально-психологічна готовність студента до вчительської діяльності / Л. В. Кондрашова. – К. : Вища школа, 1987. – 187 с.
19. Кондрашова Л. В. Внеаудиторная работа по педагогике в педагогическом институте / Л. В. Кондрашова. – Киев-Одесса : Вища шк., 1988. – 160 с.
20. Крисюк С. В. Становлення та розвиток післядипломної освіти педагогічних кадрів в Україні (1917-1995 рр.) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01, 13.00.04 / С. В. Крисюк. – К., 1996. – 405 с.
21. Лавріненко О. А. Практична професійно-педагогічна підготовка вчителя у вищих закладах освіти України (1917-1928 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. А. Лавріненко. – К., 1998. – 19 с.
22. Луговий В. І. Тенденції розвитку педагогічної освіти в Україні (теоретико-методичний аспект) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / В. І. Луговий. – К., 1995. – 400 с.

23. Линенко А. Ф. Теория и практика формирования готовности студентов педагогических вузов к профессиональной деятельности : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / А. Ф. Лисенко. – К., 1996. – 412 с.
24. Литвиненко С. А. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / С. А. Литвиненко. – К., 2005. – 39 с.
25. Лескевич М. А. Становлення радянської вищої педагогічної школи на Україні / М. А. Лескевич // Радянська школа. – 1958. – № 2. – С. 70–75.
26. Лескевич М. А. Развитие высшей педагогической школы в Украинской РСР за 1917–1967 / М. А. Лескевич. – К., 1967. – 483 с.
27. Майборода В. К. Становлення і розвиток національної вищої педагогічної освіти в Україні (1917-1992 рр.) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / В. К. Майборода. – К., 1993. – 58 с.
28. Мацук Л. О. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до правового виховання молодших школярів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Л. О. Мацук. – Тернопіль, 2002. – 20 с.
29. Мироненко Т. Формування громадянської зрілості в майбутніх вчителів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Т. Мироненко. – Одеса, 2001. – 19 с.
30. Мускін В. Вивершимо реконструкцію вищої і середньої школи / В. Мускін. – Харків : Вид. «Молодий більшовик», 1931. – 36 с.
31. Нікітчина С. О. Становлення і розвиток системи професійно-педагогічної підготовки вчителів історії в Україні (1917-1991 рр.) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / С. О. Нікітчина. – К., 1998. – 33 с.
32. Ніжинський М. П. Школа, учитель, педагогіка. Історичний нарис / М. П. Ніжинський. – К. : Радянська школа, 1978. – 120 с.
33. Пінчук Г. Н. Сталінське піклування про народну освіту / Г. Н. Пінчук // Радянська школа. – 1950. – № 4. – С. 5–9.
34. Ржевська А. В. Управління процесом виховання студентів вищого педагогічного закладу освіти : автореферат дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / А. В. Ржевська. – Луганськ, 2002. – 20 с.
35. Ржевська А. В. Виховна робота в сучасному вищому навчальному закладі : метод. посіб. / Бабічев О. І., Хриков Є. М., Ржевська А. В., Котенєва І. С., Адаменко О. В., Панченко Л. Ф., Бажутіна С. Б., Дорохіна В. Т., Бутенко Л. Л. – Луганськ, 2000. – 98 с.
36. Ряпшо Я. П. Отражение борьбы классов в высшей школе Украины за годы революции / Я. П. Ряпшо // Шлях освіти. – 1924. – № 6. – С. 1–8.
37. Ряпшо Я. П. Реформа высшей школы на Украине в годы революции / Я. П. Ряпшо. – Харьков : Госиздат Укр., 1925. – 181 с.
38. Столяров Я. Про організацію вищої школи. (Американізація або германізація) / Я. Столяров // Шлях освіти. – 1924. – № 6. – С. 45–54.
39. Скрипник М. Лінії освітньої роботи у справі будівництва соціалізму / М. Скрипник. – Харків : Укр. Робітник, 1927. – 35 с.
40. Струбицький В. В. Учитель радянської школи (історико-педагогічний аспект) / Струбицький В. В., Бондар О. В. – Львів : Вища школа, 1987. – 206 с.
41. Севаст'янова О. А. Соціально-педагогічні умови соціалізації студентської молоді у виховному процесі вищого навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / О. А. Севаст'янова. – Луганськ, 2007. – 22 с.
42. Семиченко В. А. Концепция целостности и ее реализация в профессиональной подготовке будущих учителей: психолого-педагогический аспект : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07 / В. А. Семиченко. – К., 1992. – 46 с.
43. Татур И. Г. Становление педагогического мастерства будущего учителя в процес се развития его рефлексивной позиции : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / И. Г. Татур. – Одесса, 1989. – 151 с.
44. Тевлін Б. Л. Професійна підготовка вчителів / Б. Л. Тевлін. – Х. : Вид. група «Основа», 2006. – 192 с.
45. Троцько Г. В. Організація виховної роботи кураторів у вищому педагогічному навчальному закладі : метод. реком. : в 3 ч. / Троцько Г. В., Денисенко А. О. – Харків : Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди, 2007. – С. 10–51.
46. Філіпов О. М. 35 років розвитку радянської школи на Україні / О. М. Філіпов // Радянська школа. – 1952. – № 10. – С. 19–31.
47. Феоктистов А. Нові навчальні плани педосвіти / А. Феоктистов // Шлях освіти. – 1930. – Ч. 2. – С. 134–136.
48. Хлівний І. Педагогічна освіта за 15 років / І. Хлівний // Комуністична освіта. – 1932. – № 11–12. – С. 53–71.
49. Хомич Л. О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів / Л. О. Хомич. – К. : «Магістр-S», 1998. – 200 с.
50. Хмель Н. Д. Теоретические основы профессиональной подготовки учителя : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Н. Д. Хмель. – К., 1986. – 375 с.
51. Чавдаров С. Тридцять років радянської школи в УРСР / С. Чавдаров // Наукові записки: Український Науково-Дослідний Інститут педагогіки. – Т. III / за ред. проф. С. Чавдарова. – К. : Радянська школа, 1949. – С. 53–62.
52. Шестопалюк О. В. Громадянське виховання майбутніх учителів: теоретичні і методичні аспекти : [моногр.] / О. В. Шестопалюк. – Вінниця : Видавництво «Консоль», 2008. – 260 с.

Аннотация

И.П.Ящук

Воспитание будущих педагогов в высшем педагогическом учебном заведении (1920-1991 гг.) как предмет историко-педагогического исследования

В представленном материале проведен историографический обзор научной литературы о проблемах воспитания личности студента в высших педагогических заведениях Украины XX века. В статье проанализированы период 20-х, 90-х гг. XX века в истории отечественной высшей педагогической школы в контексте с развитием системы образования, формированием советской системы воспитательной работы как целостного педагогического явления. Акцентировано внимание на том, что воспитательный процесс в вузе является составляющей развития высшего образования, а воспитания личности будущего педагога в высших педагогических учебных заведениях Украины в 20-х, 90-х гг. XX века может быть конкретным предметом историко-педагогического исследования, со своей спецификой: особенностями, собственными аспектами и этапами развития. Освещены взгляды авторов, которые касались отдельных аспектов этой проблемы.

Ключевые слова: будущие педагоги, студенты, высшее педагогическое учебное заведение, система педагогического образования, исторические подходы.

Summary

I.P.Yashchuk

Education of the Future Pedagogues in Higher Pedagogical Educational Establishment (1920-1991) as a Subject of Historic-Pedagogical Research

In the presented material, historiographical review of the scientific literature on the problems of student education in higher educational institutions of Ukraine of the twentieth century has been done. The article analyzes periods of 1920-s – 1990-s in the history of domestic higher pedagogical school in the context with the development of the educational system, formation of the Soviet system of educational work as a holistic pedagogical phenomenon. Attention is paid to the fact that the educational process in higher education establishment is a component of the higher educational development, and the education of future teachers in higher educational institutions of Ukraine in the 1920-s – 1990-s can be the specific subject of historical and pedagogical research, with its own characteristics: features, aspects and stages of their development. The views of the authors who dealt with certain aspects of the above mentioned problem have been cleared out.

Key words: future teachers, students, higher educational establishment, the system of teacher education, historical approaches.

Дата надходження статті: «10» жовтня 2013 р.